

Paul Sweezy ile görüşme

Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak

Sweezy dosyasının sunuşunda belirtildiği gibi, bu görüşme 1986 yılının Nisan ayında ABD'nin Bard College at Simon's Rock üniversitesinde Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak tarafından gerçekleştirilmiş ve o dönemde çıkmakta olan 11. Tez dergisinin Ekim 1986 tarihli 4. sayısında yayınlanmıştır. Okuyucunun görüşmeyi daha kolay izleyebilmesine yardımcı olabilmek için bazı konularda verilen açıklayıcı dipnotlar olsun, ara başlıklar olsun, 11. Tez Yayın Kurulu tarafından konulmuştur. Görüşmenin İngilizce aslı daha sonra Monthly Review dergisinde de yayınlanacaktır. Devrimci Marksizm Yayın Kurulu, dizgi hatalarının düzeltilmesi dışında (iki çok belirgin kalem sürçmesi dışında) hiçbir şeye müdahale etmemiştir. O dönemde Türkçe yazım kuralları farklı olduğu için bugün yadırgayabileceğimiz kalıplara dokunulmamıştır.

TONAK: Önce yaşamınız boyunca sosyalist bir aydın ve yazar olarak sürdürdüğünüz faaliyetleri ele alarak başlamak istiyoruz; daha sonra da teori ve politika sorunlarına geçmek. Sosyalizme yönelişinizin, sosyalizmin çağdaş dünya için anlamlılığına ikna oluşunuzun 1930'lu yılların başlarına rastladığını değişik vesilelerle ifade etmişsiniz. Yani, yarım yüzyılı aşkın bir süredir sosyalist görüşlerin geliştirilmesi ve savunulması yolunda çaba göstermektedirsiniz. Şimdi, hiç olmazsa 70'li yılların ortasına kadar, bu dönem ABD'de sosyalist hareketin öyle pek de canlı olduğu bir dönem değildi, özellikle Soğuk Savaş döneminde, sosyalizm, hakim siyasal güçlerce, kitle iletişim araçlarınca, aydınlarca vb. kötülenecek ve aşağılana-

caktı. Bir sosyalist kimliğiyle son derece küçük bir azınlığın bir üyesi olarak yaşadınız hep. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz? Üzerinizde uygulanan baskılarla ilgili olarak üzerinde durmak istediğiniz anlamlı, ilginç örnekler var mı?

SWEEZY: Şimdi, sözünü ettiğiniz elli yıllık dönem kuşkusuz kendi içinde büyük farklılıklar gösteriyor. Marksizm’le ve sol düşüncelerle ilgilenmeye başlamamın nedeni, 30’lu yılların başında dünyanın içinde bulunduğu durumdu, 1929 malî çöküşüydü, büyük depresyondur, İkinci Dünya Savaşı’na bir önsöz niteliğini taşıyan uluslararası durumdu. O yıllarda, özellikle ABD’de, ya da özellikle demeyelim de belirgin biçimde ABD’de, sol faaliyetlerde ve sol düşüncede bir yükselme vardı. Diyebilirim ki, o güne kadar ABD’de marksizm hiçbir varlık gösterememişti.

Thorstein Veblen’in yapıtını belki bilirsiniz. New School’un ilk öğretim üyelerinden biriydi.¹ Marksist değildi ama marksizmden bir hayli etkilenmişti; o dönemde, 1920’li yıllarda, ABD’nin marksizmi gerçekten ciddiye alan hemen hemen tek önemli toplum bilimcisiydi. Eski Sosyalist Parti’nin bünyesinden de birkaç ilginç düşünür çıkmıştı, özellikle de Louis Boudin. Boudin, Kautsky’nin ve Alman parti-sinin sosyal demokrat düşüncesinin doğrultusunu benimsemişti ama aynı zamanda özgün bir düşünürdü. Bazı başka düşünürler de vardı.

Ama genel olarak düşünüldüğünde, en azından akademik dünyada marksizmin herhangi bir etkisi yoktu. Hakkında bilinenler veya yazılanlar da karikatür niteliğinin ötesine gitmiyor, en ufak bir ciddiyet taşımıyordu.

30’lu yıllarda ABD solunun yükselişi

1933 sonbaharında İngiltere’den döndüğümde, bu durum değişmeye başlamıştı bile. Büyük üniversiteler çevresinde epey bir sorgulama ve irdeleme vardı. Ben o dönemde Harvard Üniversitesi’nde idim ama aynı şey pek çok başka üniversite için de geçerliydi. Özel olarak da New York’da: New York Üniversitesinde, City College’da. Tabii, 30’lu yıllar boyunca Komünist Parti hızla büyümekte ve işçi sınıfının örgütlenmesinde öncü bir rol kazanmaktaydı. Ayrıca, AFL’den kopmuş olan CIO vardı.² Genel olarak bakıldığında, bu dönem, çok fazla sofistike olmamakla birlikte büyük miktarda teorik çalışmanın yapıldığı, büyük bir mayalanma ve ilginin doğduğu bir dönemdi. Benim de kendi kendimi bir marksist olarak yetiştirdiğim bağlam buydu işte.

Normal bir neo-klasik iktisat eğitimi görmüştüm. Ama bir marksist olarak büyük ölçüde kendi kendimi eğitime sorunuyla karşı karşıyaydım. Tabii, Avrupa, özel olarak da Alman geleneklerini özümlemeye çalışarak. *The Theory of Capitalist Development (Kapitalizm Nereye Gidiyor?)* kitabını, yavaş yavaş, birkaç yıl sü-

¹ *New School for Social Research*. New York’da 1930’lu yıllarda kurulmuş, başlangıçta öğretim kadrosunun önemli bir bölümü Avrupalı göçmenlerden oluşan, ortalama Amerikan üniversitesine göre solun ağırlıklı olduğu bir yüksek öğretim kurumu.

² CIO (*Congress of Industrial Organizations* - Sanayi Örgütleri Kongresi) 1930’lu yıllarda Amerikan işçi sınıfının önemli kesimlerinin giriştiği zorlu mücadelelerin (grevler, fabrika işgalleri vb.) belirlediği bir ortamda, uzlaşmacı işçi konfederasyonu AFL’den (*American Federation of Labor* - Amerikan İşçi Federasyonu) kopan sendikacılarca 1935 yılında kurulan konfederasyon. CIO, zamanla her bakımdan AFL’ye yaklaşmış ve 1957’de iki konfederasyonun birleşmesiyle bugünkü AFL-CIO doğmuştur.

resince kaleme alışım işte o döneme rastlar. Kitabın yazılışı az çok kendi kafamı temizleme çabası olarak başlamıştı. 1935 veya 36'dan itibaren sosyalizmin iktisadı konusunda bir ders vermeye başlamıştım. Konuyu iki biçimde ele alıyorduk. Bir yandan, sosyalist bir toplumun ekonomisi. Öte yandan, sosyalist hareketlerin iktisat teorileri. Bu ikincisinde elbette bir çok sosyalist gelenek sözkonusuydu, Hristiyan sosyalizmi, Fabian sosyalizmi vesaire, nihayet marksist sosyalizm. Bu derste de, lisansüstü ders ve seminerlerinde de, marksizmin ele alınış düzeyini yükseltmeye çalışıyordum. Ama görüyordum ki, neo-klasik bir eğitimin geleneklerini ve sınırlamalarını aşabilmek için uzun ve zorlu bir mücadele gerekliydi. Bilemiyorum. Başlangıçta çok da başarılı olduğumu söyleyemem. Marksist emek değer teorisini kabul edebilmem için uzun, çok uzun bir süre geçmesi gerekti. Çünkü marjinal fayda fiyat teorisi falan tarzında düşünmeye tümüyle alışmıştım. Ve uzun bir süre anlayamadım, tümüyle farklı amaçları olan bir değer teorisi nasıl olabilir, bir türlü anlayamıyordum. Yıllar aldı bu. *Kapitalizm Nereye Gidiyor?* savaşın patlak vermesinin hemen ertesinde tamamlandı ve ben silah altına alınmadan birkaç ay önce yayınlandı. Sanırım, artık o tarihte kendime marksist diyebilirdim; teorik düşünce tarzını makul ölçüde kavramış ve klasik metinler konusunda bilgisi olan bir marksist. Ama, inanın, hiç de kolay olmadı bu.

ABD üniversitelerinde siyasi baskı

TONAK : Harvard'daki yıllarınıza ilişkin bir şey sormak istiyorum. Bir yazınızda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Harvard'dan münasip dille yolcu edildiğinizi" yazmıştınız. Ayrıca biliniyor ki, öğrenci taleplerine rağmen, başka Amerikan üniversiteleri de size güvenceli bir kadro önermediler hiçbir zaman. Harvard deneyiminizden ve benzer olaylardan kısaca söz eder misiniz?

SWEEZY : Aslında, benim Harvard'dan uzaklaştırıldığım yolunda sanıyorum oldukça yaygın bir yanlış anlama var. Doğru değil bu. Harvard'dan 1942'de silah altına alınınca ayrılmıştım. Savaş yıllarının büyük bölümünü Avrupa'da, İngiltere, Fransa ve Almanya'da geçirdim. O sırada Harvard'dan izinliydim. Ayrıldığımda yardımcı profesördüm, beş yıllık bir sözleşme imzalamıştım; 1945'de, kırkbeş sonbaharında, ABD'ye döndüğümde hâlâ iki yıllık sözleşmem vardı, hatta sanırım iki buçuk yıllık. Ama ben üniversite öğretimine dönmemeye karar verdim. Harvard'daki dostlarımla konuştuğumda, bölümün bana tenure³ vermesinin olanaksız olduğunu kavradım, onun için de beklemeye gerek görmedim. Sadece birkaç yıl için üniversiteye dönmeyi de canım çekmedi, istifa ettim. Onun için uzaklaştırıldığım doğru değil; ama şurası kesinlikle doğru: eğer kalsaydım, *tenure* vermeyeceklerdi.

SAVRAN : Bunun ardında siyasi nedenlerin yattığı açıkça belirtildi mi, ya da hiç olmazsa siz bunu açıkça biliyor muydunuz?

SWEEZY : Evet, ideolojik nedenler olduğunu...

³ *Tenure*: Anglo-Sakson üniversite sisteminde belirli bir düzeye varmış olan öğretim üyelerine kesin iş güvencesi sağlayan, emekliye ayrılana kadar üniversiteden uzaklaştırılmalarını olanaksız kılan statüye verilen ad. Genellikle sınırlı süreli sözleşmelere dayanan Anglo-Sakson sisteminde, *tenure* statüsüne sahip olmayan bir öğretim üyesi, süresi dolduğunda sözleşmesi yenilenmeyerek üniversiteden uzaklaştırılabilir.

SAVRAN : Ben de onu demek istemiştim.

SWEEZY : Bölüm kesin biçimde ikiye ayrılmıştı. Solcularla muhafazakârlar arasında değil, bölüme bir solcunun alınmasına kararlı biçimde karşı çıkanlarla bana yakınlık gösterenler (örneğin Schumpeter) arasında. Aslında savaş sırasında ekonomi bölümünde bir kadro açılmıştı, *tenure*'ü olan sürekli bir kadro. Derhal birini atamak zorundaydılar. Kadro için düşünölen iki adaydan biri bendim, öteki ise, daha sonra çok ünlü bir çalışma ekonomisi uzmanı olacak olan John Dunlop. Schumpeter benim adaylığımı kuvvetle desteklemiş. (Bu bana sonradan anlatıldı, o sırada İngiltere'deydim.) Ama kısmen o sırada üniversitede olan, savaş sırasında ders verebilecek birine ihtiyaçları olduğu için, kadroyu Dunlop'a verdiler. Ondan sonra da, artık bir marksiste görev vermeleri olanaksız hale gelmişti.

TONAK : Başka ünlü adların yanı sıra Schumpeter'in de öğrencisi olduğunuz biliniyor. Hatta artık klasikleşmiş olan *Kapitalizm Nereye Gidiyor?*'un başlığını (kitabın İngilizce özgün başlığının tam Türkçe karşılığı *Kapitalist Gelişme Teorisi*'dir - ç.n.) kendi yaklaşımınızı, ana yapıtlarından birinin başlığı *İktisadi Gelişme Teorisi* (*The Theory of Economic Development*) olan Schumpeter'in yaklaşımından ayırt etmek için öyle koyduğunuz söylenir. Schumpeter'le ilişkinizi nasıl tanımlayabilirsiniz? Onunla ilgili anılarınız arasında düşünsel ya da siyasal açıdan ilginç olabilecek bir nokta var mı?

SWEEZY : Siyasal yelpazenin karşı uçlarında yer almakla birlikte, kişisel düzeyde çok yakın dosttuk. Yirminci yüzyılda iktisadî düşöncenin tarihini incelemiş hiçbir iktisatçı Schumpeter'in eşsiz bir yeri olduğunu görmezlikten gelemez. Marksizmin önemini kavramıştı Schumpeter. Aslında, Viyana'dayken, Austromarksist okulun⁴ önde gelen yıldızlarıyla, Hilferding'lerle, Otto Bauer'lerle, Max Adler'lerle aynı havayı teneffüs etmişti. Onların düşünsel yerini ve önemini kavramıştı. Kendisinin kapsamlı bir kapitalizm teorisi kurma çabası, bilinçli bir biçimde marksizme bir alternatif olarak inşa edilmişti. Başka bir deyişle, çağın en önemli düşünsel akımı olduğunu kavrayarak ve teslim ederek marksizme belirli bir saygı göstermiş oluyordu. Bu, Anglo-Sakson dünyasında mevcut olan her şeyden tümöyle farklıydı. Bu dünyada marksizm ciddiye alınmıyordu. Marksizmi hiç ciddiye almamış olan Keynes'in deyiimiyle, düşünsel bir "yeraltı dünyası"nın bir öğesi gibi görölüyor-du. Onun için kişisel olarak Schumpeter'e büyük sempatim vardı; sanırım onun da bana. Aslında, Schumpeter'in öğrencisi olmadım. Ama kişisel olarak, beni çok etkiledi.

TONAK : Resmen hiçbir zaman ders almadınız mı Schumpeter'den?

SWEEZY : Şöyle diyelim: İngiltere'den dönüşömdede, küçük bir lisansüstü semineri vardı. Çok küçük bir seminerdi; dört-beş kişi vardı, biri de Oscar Lange'ydi.

TONAK : O da mı vardı?

SWEEZY : Leontief de katılırdı, ben vardım, Schumpeter'in daha sonra evlendiği kadın vardı. Ama çok küçük bir seminerdi. Başka hiç bir şey almadım Schumpeter'den. Daha sonra otuzlu yılların ortalarında, iki yıl boyunca, sanırım iki

⁴ Viyana'da ondokuzuncu yüzyılın sonlarından başlayarak, 1930'lu yıllarda Nazizm'in Avusturya'yı ele geçirişine kadar önemini koruyan bir marksist düşünce okulu. Başlıca temsilcileri Otto Bauer, Max Adler, Rudolf Hilferding ve Karl Renner'dir.

yıldı, lisansüstü iktisat teorisine giriş dersinde Schumpeter'in asistanlığını yaptım, ödevleri okumada ve öğrencilerle ilişkilerde yardımcı olurdum ona.

TONAK : Ya Samuelson ve Solow? Sizin lisansüstü seminerlerinize öğrenci olarak katılmışlardı, değil mi?

SWEEZY : Yok, Solow daha önce sözünü ettiğim "Sosyalizmin İktisadı" dersini almıştı. Hayatımda gördüğüm en iyi öğrencilerden biriydi, çok zekiydi ve başlangıçta çok da solcuydu.

SAVRAN : Bu çok ilginç işte!

TONAK : Evet, kendisi de söylemişti. Bir kez dinlemiştim.

Genç solcular üzerindeki baskılar:

SWEEZY : Evet, evet, birkaç yıl çok solcuydu. Daha sonra nerede okuduğunu bilmiyorum, doktorasını Harvard'da yapıp yapmadığını, belki de başka yerde yaptı. Savaşın ilk yıllarında ABD'den ayrıldıktan sonra Solow'la temasını biraz sürdürdüm ama hızla geleneksel bir konuma kaydı ve sonra... biliyorsunuz şimdiki durumunu. Sanıyorum, bir parça oportünist denebilir Solow'a.

TONAK : Ya Samuelson? O da almıştı dersinizi.

SWEEZY : O hiçbir zaman solcu olmadı.

TONAK : Ama seminerinize katıldı, değil mi?

SWEEZY : O seminere değil. Otuzüçte daha Cambridge'de değildi.⁵ Otuzaltı dolayında geldi. Schumpeter'in dersini aldı, ben Schumpeter'in asistanıyım. Zaman zaman da enformel tartışma gruplarında bir araya gelirdik. Schumpeter de olurdu ama her zaman değil. 1930'lu yıllarda bütün dünyadan misafir iktisatçılar Cambridge'e gelirlerdi, en çok Schumpeter orada olduğu için. Çekim merkezi oydu. Bir başka ünlü isim de Hansen'di. Konuk bilim adamları arasında Lange vardı, Georgescu-Roegen vardı, onları bilirsiniz herhalde. Rockefeller Bursu ile gelip altı ay kalan, bir yıl kalan, Lange'nin durumunda olduğu gibi iki yıl kalan konuk iktisatçılar vardı.

Bunlardan biri de Eric Roll'du. Bilirsiniz, İktisadî düşünce tarihi alanında çalışırdı. Eric Roll'un *History of Economic Thought (İktisadî Düşünce Tarihi)* kitabının ilk basımı, kanımca, hâlâ değerli bir kitaptır. Daha sonraki basımlarında çok değiştirdi kitabı. Ve de, biliyorsunuzdur, İngiltere'nin önde gelen bir yüksek bürokrati oldu çıktı. Şimdi artık Lord Roll oldu, Londra'nın büyük bankalarından birinin başında. Siyasal olarak da sağa yöneldi, ama sanırım başkaları kadar değil. Zaman zaman görürüm, ABD'ye geldiğinde. Artık solcu değil ama düşmanca tavır da almıyor. Yani Thatcher'ci veya Reagan'cı falan değil. Öyle olmayacak kadar akli başında. Çok da yetenekli bir insan.

Bu insanların büyük bölümü için, bu da anlaşılabilir bir şey, sol hareket içinde gerçek bir kariyer yapmak olanaklı değildi. Başka alanlarda da yapılabilecek bir sürü kariyer vardı, bir sürü müthiş cazip şey vardı, üniversitede kariyer yapmak, bürokrasideki olanaklar... Solow ve Roll, kendilerine açık olan kariyerler bakımından neredeyse örnek olaylardır. Politikalarını işlerine uyduran çok zeki, akıllı solcular.

⁵ Sweezy burada İngiltere'deki Cambridge Üniversitesi'nden, değil, ABD'nin Massachusetts eyaletinde bulunan Cambridge kentinden söz ediyor. Harvard Üniversitesi bu kenttedir.

Bir bakıma bir tür oportünizm bu, ama bu ikisinin durumunda kaba ya da kötü niyetli bir oportünizm değil. ABD toplumunda bir insanın direnmesinin aşırı derecede güç olacağı türden bir şey bu, özellikle de bağımsızlığını sağlayabilecek mâli olanaklara bir ölçüde sahip değilse.

Şunu da belirtmek gerekir ki ben de muhtemelen o yola girerdim. Ama talihim varmış ki, bir üniversiteden alacağım maaşa bağımlı değildim. Babam bankacıydı. First National Bank'ın müdür yardımcısıydı. Yani şimdiki Citibank'ın atalarından biri olan bir kuruluşun. Bu banka, zamanında, George F. Baker'in yönetiminde, ABD finans kapitalinin önde gelen güçlerinden biriydi. Zaten Baker, Morgan'la da çok yakın iş ilişkisi içindeydi.⁶ O zamanlar, First National Bank'ın sadece beş müdür yardımcısı vardı. Bugün Citibank'ınkiler yüzü aşıyordur. O dönemde First National bir yatırım bankasıydı. Bir milyon dolardan daha azına mevduat açtığını sanmam. Çok az sayıda kişisel hesap kabul ederdi, daha sonra varlığını sürdürebilmesinin nedenlerinden biri de buydu. Yine de ayakta kalabilmek için National City Bank ile birleşmek zorunda kaldı. Ama, bir ara Morgan'ın imparatorluğunun bir uzantısı, bir parçası gibiydi. Babam da First National'ın üst düzey yöneticilerinden-di, müdür yardımcısıydı. Çok zengin değildi. 1929 borsa çöküşü olmasaydı belki olabilirdi. Ama 1929'da iflas eden birçok şeyle haşır neşirdi. Onun için büyük bir serveti falan yoktu, ama yaşamak için gerekli olan her şeyi vardı. Bu da gerekliydi. Diyeceğim o ki, ABD'de, artı- değerden az da olsa bir şey geçmiyorsa elinize, düşünsel ortamda gerçekten bağımsız bir rol oynama olanağını kazanamazsınız. Yani bu insanları kişisel bir anlamda suçluyor değilim. Sadece durumu açıklamaya çalışıyorum. Bir de talihime şükrediyorum ki, bu kadar çok insanı teslim alan bu baskılardan ben kaçma fırsatım bulmuşum.

McCarthy döneminde “Cadı Kazanı”

SAVRAN : Bir yazar, *Monthly Review* dergisi için haklı olarak Amerikan solunun bir “kurumu” nitelemesini kullanıyor. Dergiyi 1949'da, McCarthy döneminin şafağında yayınlamaya başlamışsınız.⁷ Bunu 1952'de *Monthly Review Press* adlı yayınevi izlemiş. Size *Monthly Review* ile ilgili olarak iki soru sormak istiyorum: Birincisi, dergi hiç hukukî ya da siyasal baskıya uğradı mı?

SWEEZY : Evet, ikisine de. Dergiyi Leo Huberman'la birlikte kurduk. Herhalde kitaplarını bilirsiniz. Kelimenin en iyi anlamında halka yaklaşabilen bir yazardı. Fevkalâde yazardı, açık, kolay anlaşılır, sağlam bilgilerle donatılmış kitapları vardı: Amerikan demokrasisinin tarihi üzerine *We, the People* (Biz Halkız), kapitalizmin tarihi üzerine *Man's Worldly Goods* (Dünya Nimetleri) başlıklı iki kitabı vardır.⁸ *Monthly Review*'u birlikte kurduk. Ve her ikimiz de, McCarthy döneminin, yay-

⁶ Morgan, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, tekellerin yükseliş döneminde, yıldızı parlayan bir Amerikalı kapitalist ve bankacıdır. Kuruluşlarından Morgan Guaranty Trust günümüzde de ABD'nin büyük bankaları arasında yerini korumaktadır.

⁷ ABD'de, soğuk savaşın başlangıç evresinde (1940'lı yılların sonu ile 1950'li yılların başı) çeşitli aydın, sanatçı ve solcuların yoğun bir baskıya uğratıldıkları dönem. Bu dönem, komünizme karşı cihadın başını çektiği için Senatör Joseph McCarthy'nin adıyla anılır.

⁸ Bu kitaplardan *Man's Worldly Goods* Türkçe'ye çevrilmiştir: *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev. M. Belge, Dost Yayınları, Ankara, 1982.

gın adıyla “cadı kazanı” uygulamalarının sıkıntısını bir ölçüde çektik. Leo, sanıyorum, bir kez McCarthy Komitesi’nde, bir kez de Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komitesi’nde ifade verdi. Ben o sırada New Hampshire eyaletinde otuyordum. Beni de eyalet düzeyinde bir “yıkıcı faaliyetler” cadı kazanının hedefi haline getirdiler. Dört yıl sürdü bu. 1953’de, yerel eyalet “engizisyonu” diyebileceğimiz bu merci tarafından sorguya çekildim. Aslında ayrıntılarla sıkımayayım sizi... Beni, mahkemeye hakaretten suçlu buldular ve hapis cezasına çarptırdılar. Elliüç-ellidörtteydi bu. Derhal bir üst mahkemeye başvurdum. Dava 1957’ye kadar sürdü. Nihayet o yıl ABD Yüce Mahkemesi kararını benim lehime verdi. Bütün bu dönem boyunca kefalet karşılığı dışarıda kaldım. 1957 yılı, Yargıç Earl Warren’in başkanlığında mahkemenin liberal evresinin doruğu olmuştu. 1957 Haziranı’nda sadece o gün, McCarthy’ciliğin en rezil aşırılıklarını bozan altı ya da sekiz karar verdi mahkeme. Benimki de bunlardan biriydi.

Ama bütün bunların *Monthly Review* ile bir ilişkisi yoktu. Daha doğrusu, sadece dolaylı olarak vardı; derginin kendisine yönelik hiçbir saldırı olmadı.

Talihimiz varmış ki, ne Leo ne de ben Komünist Parti’ye hiçbir zaman üye olmamıştık. Oysa pekâlâ olmuş olabilirdik, bu veya şu aşamada. Bir sürü insan, 1930’lu yıllarda, partiye o dönemde solun en etkili örgütü gibi görüldüğü için üye olmuştu. Çok aşırı bir önem verdiklerinden değil yoksa. Bir sürü durumda da çok uzun kalmamışlardı partide. Ama pek çoğu partiden geçmişti ve bu, sonradan, insanları utanmazca süründürmek için kullanılan bir tutamak oldu. Bizim talihimiz, bu kozu bize karşı kullanamamalarıydı. Kuşkusuz, insanlar dergiye abone olma konusunda olsun, ellerinde görülmesi konusunda olsun çok dikkatliydi. Yıllar boyunca çevre farketmesin diye dergiyi abonelere üzerinde hiçbir şey yazmayan bir kâğıda sarılmış biçimde gönderdik. Ama bu tür şeyler doğrudan bir baskıdan farklıdır. Gerçekte, diyebilirim ki, ABD hukuk sistemi bir konuda her zaman titizlik göstermiştir. Sistemde doğrudan sansürün her türüne karşı uzak duran bir yan vardır. İhtiyaçları yok buna. Yayınlarımız o kadar küçük ki kimse için bir tehdit oluşturmuyor.

SAVRAN : İkinci olarak, kırk yıla yaklaşan bir yayın hayatından sonra, *Monthly Review*’un Amerika’da ve genel olarak dünyada sosyalizme yaptığı katkıyı nasıl değerlendiriyorsunuz?

“Monthly Review Okulu”

SWEEZY : Aslına bakarsanız, ABD dışında ABD içinde olduğundan çok daha fazla etkisi olmuş olduğunu düşünüyorum. Bir de *Monthly Review* “okulu” diye bir şey var: Huberman ve benim dışımda, Paul Baran da bu okuldan sayılıyor. Baran *tenure*’lu olarak Stanford Üniversitesinde hocaydı. 1948’de almıştı *tenure*’unu, çok talihli bir şeydi bu...

TONAK : Bir büyük Amerikan üniversitesinden *tenure* alan ilk marksistti galiba, öyle değil mi?

SWEEZY : Yok aslında başkaları da vardı, ama iktisatta belki de ilkti.

TONAK : Ben de onu demek istemişim.

SWEEZY : Ama birçok başka marksist vardı, matematikçiler ve fizikçiler için daha büyük olasılıktı. Onların marksizmi kendi çalışmalarının içine girmiyor, baş-

larına belâ açmıyordu.

Baran bize çok yakındı. Ayrıca Harry Magdoff vardı, daha sonra da Harry Braverman. Okulun ana yapıtları sanırım şunlar: Benim *Kapitalizm Nereye Gidiyor?* başlıklı kitabım, Paul Baran'la ortaklaşa yazdığımız *Monopoly Capital* (Tekelci Sermaye), Harry Braverman'ın *Labor and Monopoly Capital*'i (Emek ve Tekelci Sermaye) ve Harry Magdoff'un *The Age of Imperialism*'i (Emperyalizm Çağı). Amerikan marksizminde kabaca *Monthly Review* okulu olarak tanımlanabilecek belirgin bir eğilim vardır. Ama hakim olduğunu sanmam. Tahminim, kesinlikle öyle olmadığı. Örneğin URPE'de⁹ *Monthly Review* eğiliminin bir azınlık olduğu söylenebilir, evet kesinlikle bir azınlık. Birçok başka eğilim var. Anwar Shaikh'in eğilimi bir başka azınlık eğilimi.¹⁰ Bowles ve Gintis geliyor akla, sonra başkaları...

TONAK : Ama Bowles ve Gintis'in eğilimi çoğunluk haline geliyor bir bakıma.

SWEEZY : Olabilir, bilmiyorum. URPE ile yakından ilişkim yok, iç politika-sıyla da. Ama ne olursa olsun yararlı bir şey olduğuna inanıyorum. Biliyorsunuz, Amerika'da marksist hareket küçük, çok küçük bir hareket. Hiç kimse, marksizmin Amerika'nın düşünsel yaşamında başlı başına bir etkisi olduğunu iddia edemez. Bir soğuk savaş zihniyeti mevcut. Yine de marksizm küçük de olsa bir köşe kapmış durumda. Eskisine göre çok daha ciddî bir yer bu. Olduğu kadarıyla yetiniyoruz.

Sosyalist aydın ve örgütsel politika

SAVRAN : Bir sosyalist aydın kimliğiyle gösterdiğiniz faaliyetler konusunda son bir soru: Sizin kadar etkili ve kendini davaya adanmış bir sosyalistin pratik sosyalist politikaya, yani örgütsel politik çalışmaya hiç girmemiş olması çok dikkat çekici bir şey. Bize bunun nedenlerini anlatır mısınız? Bir de, geriye doğru baktığınızda bu konuda ne hissettiğinizi söyler misiniz?

SWEEZY : Aslında bu söylediğiniz tümüyle doğru değil. 30'lu yıllarda birçok işe karışmıştım, Öğretmenler Sendikası'nda çok faaldim, Harvard Öğretmenler Sendikası'nın da kurucularındandım.

SAVRAN : Yok, benim asıl söylemek istediğim bir siyasal partinin kuruluşu için çalışmaktı. Aslında siz kendiniz de, *Monthly Review*'un 25. yıldönümü vesilesiyle yazdığınız bir yazıda bu tür bir şeyden söz etmiştiniz. Örgütsel politikaya hiçbir zaman girmediğinizden, özellikle de altmışlı yıllarda, hareket yükselme halindeyken. Geriye doğru baktığınızda bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

SWEEZY : Bir bakıma kaçınılmaz gibi görüyorum. Çünkü, sanırım, altmışlı yıllarda harekete katılmaya çalışmak çok güç olurdu. O yılların hareketi genç bir hareketti; bizim gibi yaşlılara ihtiyaçları olmadığını düşünüyorlardı. Oysa, aslında solun geçmişiyile bir ölçüde süreklilik sağlayabilecek bir şeye ihtiyaçları vardı, çünkü altmışlı yılların hareketinin tarih kavrayışı çok zayıftı; ülkenin gelişiminde, düşünsel ve siyasal olarak kendi yerini anlamakta çok başarısızdı. Biz kendi rolümüzü her zaman belirli sol gelenekleri, bir tarih kavrayışını sürdürmek olarak görmüşüzdür.

9 URPE (Union for Radical Political Economics), ABD'nin sol eğilimli iktisatçılarını, siyasal bakış açısı ayırt etmeksizin, bir araya getiren bir birlik.

10 Anwar Shaikh'in bir makalesi daha önce bu dizide yayınlanmıştı. Bk. "Günümüz Dünya Bunalımı: Nedenleri ve Anlamı", *Onbirinci Tez*, 1, Kasım 1985 (İkinci baskı: Ağustos 1986).

Bu ise varolan parti oluşumları içinde yapılamazdı, sekte oluşumlardı bunlar. Onun için biz de hepsi için yararlı olabilecek bir şey üretmek istiyorduk, tabii kendilerini tarihsel gelişimin içine yerleştirmek istedikleri takdirde. Gerçekten de, tek ciddi siyasal parti Komünist Partiydi; bir de Komünist Parti'nin bir varyantı olan Troçkistler vardı. Yani ikisi de Üçüncü Enternasyonal geleneğinden geliyorlardı. Düşünsel yaratıcılık bakımından ikisi de ümitsiz durumdaydı.

Hatırlarım, *Kapitalizm Nereye Gidiyor?*'u ilk yazdığım da, kitap ilk yayınlandığında, bazı arkadaşlarım “kitabın hakkında ne diyeceğimizi bilemiyoruz, çünkü Moskova henüz hiçbir şey söylemedi” demişlerdi. Ee, bu tür bir atmosferde ciddi çalışma yapamazsınız. Belki İngiltere’de. Yani, Maurice Dobb hep Komünist Parti üyesiydi, örneğin. Ama sanırım karışmıyorlardı işine. İstediklerini söyleyebiliyordu. Hatta, bütün bu dönem boyunca yaratıcı bir yazar olmuştur Dobb.

Ama Amerika’da olanaklı değildi bu. Bu sorunlar çok karmaşık, benim de kesin bir fikir oluşturabilecek kadar bilgim yok. Eğer gelecek için umut vadeden bir hareket olduğuna inansaydım, bu harekete katılmaktan ve görev almaktan büyük keyif duyardım. Ama böyle bir şey göremiyorum.

Bir çevre oluşturma sorununa gelince, *Monthly Review* bu konuda bizim için bir üs oluşturuyor. Harry [Magdoff] de, ben de büroya haftada bir gün, Salıları gideriz. Şimdi, bütün dünyadan insanların katıldığı enformel bir Salı öğle yemeği sohbeti geleneği oluştu. İnsanlar sandviçlerini, kahvelerini falan alıp geliyorlar, oturuyoruz, konuşuyoruz. Örneğin geçen Salı, ünlü Latin Amerikalı, Uruguaylı Eduardo Galeano New York’taymış, o geldi. Hani *Latin Amerika’nın Kesik Damarları*’nın yazarı.¹¹ Biri daha vardı... ha, eski dostumuz Bobbie Ortiz. Dominik Cumhuriyeti’nden yeni dönmüş, bir kadın konferansına katılmış orada. Dünyanın her yanından insanlar gelir. John Eatwell düzenli olarak gelir. Eric Hobsbawm gelir New York’ta olduğu zaman, düzenli olarak değil, iki-üç defa.

Monthly Review başlı başına bir merkez gibidir, çok enformel türden bir merkez. Bize birçok temas sağlar. Ama yeteri kadar değil, keşke daha çok temasımız olabilseydi, özellikle tabandan. Ama böyle temasları sağlayabilecek bir hareket yok aslında. Eğer yaşasaydı, Harry Braverman işçi sınıfı içindeki yönelim ve eğilimlerle yakın bir ilişki kurabilirdi. Bilmiyorum. O tür ilişkilerimiz yok.

SAVRAN : Sanırım, düşünsel bir geleneği sürdürme yolunda bilinçli bir seçim yapmışsınız, öyle mi?

SWEEZY : Evet evet, galiba ben de böyle ifade ederdim.

Amerikan geleneği ve Avrupa marksizmi

TONAK : Marksist teoriye katkılarınıza geçelim, ilk ana katkınız olan 1942 tarihli *Kapitalizm Nereye Gidiyor?*’un bazı yönlerini tartışarak başlayabilir miyiz? Bana öyle geliyor ki, o kitap, sağlam bir biçimde Grossmann, Luxemburg, Hilferding vb. Avrupalı marksistler arasında yapılmış olan tartışmalar üzerinde yükseliyordu ve hatta bu düşünürlerin teorilerine sentez niteliğinde bir bakış getiriyordu. (Bunun en açık örneği kitapta bunalım teorisi çevresindeki tartışmaları ele aldığınız

¹¹ Bu kitap Türkçe’de yayınlanmıştır: E. Galeano, *Latin Amerika’nın Kesik Damarları*, Çev. A. Tokatlı/R. Hakmen, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.

bölüm.) Buna karşılık, savaş-sonrası Amerikan marksizmi, en azından son döneme kadar, kendini bu tür bir gelenekten soyutlamış bir görünüm arz ediyor. Bu değerlendirmeye katılıyor musunuz? Katılıyorsanız, bu durum üzücü gelmiyor mu size?

SWEEZY : Doğru. Sanıyorum Amerikan hareketinde belirli bir taşralılık ya da kendini yalıtma eğilimi var. Ama bu gerek örgütsel, gerekse teorik ve ideolojik bakımdan her zaman böyle olmuştur. Her zaman. Ben sadece o dönemde varolan tek düşünsel gelenekle bağ kurmaya çalışıyordum — İkinci Enternasyonal’dan Üçüncü Enternasyonal’e aktarılmış olan gelenekti bu— bir de en önemli düşünürleri ön plana çıkarmaya çabalıyordum, Hilferding gibi, tabii ki Lenin gibi. Lenin’in kapitalizmin gelişmesinin bir teorisini olarak önemli bir yeri vardır, Luxemburg’un da öyle, İngilizlerin de. Dobb muhtemelen bu geleneği izleyen tek önemli İngiliz düşünürüydü. Başka kimse gelmiyor aklıma. Başka bir deyişle, buraya, Amerika’ya getirilmesi ve tanıtılması gereken gelenek buydu.

Gerçek şudur ki, kimse bu yoldan gitmedi daha sonra; şurada burda geçici bir-iki istisna bulunabilir ama bunlar da kanımca çok yüzeyseldi. Zaman zaman Fransız modalarının tutması yolunda bir eğilim var. Massachusetts Üniversitesi’nde ciddi bir grup var, Wolff/Resnick eğilimi. Çok iyi anladığımı söyleyemeyeceğim bir gelişme. Althusser’ciliğin geliştirilmiş bir biçimi. Ama düşünsel bir anlamda, örgütsel anlamda değil, bir tarikat gibiler. Değişik üniversitelere dağılmış izleyicileri var. Genellikle de çok zeki ve parlak insanlar.

Ama 60’lı yılların Yeni Sol hareketi oldukça anti-entellektüeldi; kendi teorisini geliştirmeye, sol düşüncenin, sol örgütlenmenin tarihsel akışı içinde kendi küçük köşesini yaratmaya çalışıyordu. Eminim bunu benim kadar siz de biliyorsunuzdur. Aslında, son yıllarda genç insanlarla bizden daha fazla temasınız olmuştur herhalde.

Emek değer teorisi ve Sraffa

SAVRAN : *Kapitalizm Nereye Gidiyor?*’un en önemli boyutlarından biri, “dönüşüm sorunu” olarak anılan tartışmayı İngilizce marksist yazına ilk kez sizin o kitapta sokmuş olmanızdı. Daha sonra İngilizce yazında bu konuda yapılan tartışmaların, sizin sorunu formüle ediş biçiminizden köklü biçimde etkilendiğini söylemek sanırım yanlış olmaz. Öte yandan, biliyoruz ki, 70’li yıllardan bu yana, iktisadî tahlilini Sraffa’nın yapıtına dayandırarak Marx’ın değer teorisinin tümüyle geçersiz olduğunu ileri süren yeni bir akım türedi. “Yeni-Ricardocu” olarak adlandırılan bu akımla Marx’ın değer teorisini savunanlar arasındaki bu polemigi siz nasıl değerlendiriyorsunuz?¹²

SWEEZY : Önce şunu söyleyeyim, çünkü bence bu noktayı kavramak çok önemli: Sraffa’nın kendisi yaptığı şeyi marksizme bir alternatif olarak görmüyordu, ne de

¹² “Dönüşüm sorunu”, marksist ekonomi politik eleştirisinde değerlerden üretim fiyatlarına geçiş konusunda, yirminci yüzyılın başından beri süregelen bir tartışmaya yerilen addır. Piero Sraffa, yaşamının büyük bölümünü İngiltere’nin Cambridge Üniversitesi’nde geçirmiş bir İtalyan iktisatçısıdır. 1960’da yayınlanan ve daha sonra Türkçe’ye de çevrilen ünlü kitabı *The Production of Commodities by Means of Commodities (Malların Mallarla Üretimi)*, çev. Ümit Şenesen, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981), önce neo-klasik iktisadın güçlü bir eleştirisine temel olmuş, fakat 70’li yıllarda bazı yazarlar, bu kitaptaki tahlil temelinde Marx’ın emek değer teorisine köklü eleştiriler yöneltmişlerdir. “Yeni-Ricardoculuk” işte bu yazarlara verilen addır.

herhangi bir şekilde marksizmin yadsınması olarak. Onun bakış açısında, çalışması neo-klasik ortodoksluğun bir eleştirisiydi. Gayet açıkça da belirtiyordu bunu. Joan Robinson, Sraffa'nın marksizmi hiçbir zaman terketmediğini açıkça söylemiştir. Marksizme hep sadık kalmıştır Sraffa, emek değer teorisine katılmak anlamında. Ama bu konuda hiçbir zaman yazmadı. Bu da Sraffa'nın tuhaf bir yanıydı.

Sraffa, Marshall iktisadını eleştirerek başlamıştı işe. 1920'li yıllardaki ünlü makalesini hatırlarsınız. Kendisi de Cambridge grubundaydı. Merkezi Cambridge'de olan bu ideolojik mücadelelerde belirli bir tarafta yer alıyordu, ama bir marksist kimliğiyle değil de, zamanın ortodoks görüşlerinin bir eleştirmeni olarak. Kuşkusuz bu garip bir konum ama bu durum kimsenin, lan Steedman'ın yaptığı gibi, Sraffa'yı alıp marksizme karşıtmış gibi sunmasına izin vermez.¹³ Sraffa'yı tümüyle alternatif bir teori haline getirmek, kanımca, bütünüyle yanlıştır ve Sraffa'nın gerçek niyetleriyle hiçbir ilişkisi yoktur. Ne de, tabii, marksist tahlilin gerçek amaçlarıyla. Görebildiğim kadarıyla, Steedman'da hiçbir dinamik, hiçbir gelişme yok. Bir değer teorisi olmadan (bu terimi birikim teorisini falan da kapsayacak biçimde geniş anlamda kullanıyorum) bir şeyler yapılabileceğini sanmak bana tam bir iflas gibi görünüyor. Hiçbir işe yaramaz. Zaten bir yere gittiğini de sanmıyorum. Neo-klasik iktisadın sınırlarını, yanılgılarını, içsel tutarsızlıklarını göstermek iyi bir şeydi, olumluydu, önemliydi. Ama o temelden hareketle, marksizmin ufkuna ve amaçlarına uygun herhangi bir teorinin geliştirebileceğini sanmak tümüyle yanlıştır.

TONAK : Baran'la ortak yapıtınız, 1966 tarihli *Tekelci Sermaye* çok derin etkiler yaratmış bir kitap. Hatta yepyeni bir düşünce okulunun doğmasına yol açtığı bile söylenebilir. Ama aynı zamanda üzerinde büyük fırtınalar da yaratılmış olan bir kitap. Eleştirilerin üzerinde yoğunlaştığı başlıca noktalardan biri de, *Tekelci Sermaye*'nin emek değer teorisiyle uyuşmayan bir teorik yapı üzerinde yükseldiği. Kitabın Yunanca basımı için yazdığınız önsözde, *Tekelci Sermaye*'de savunulan teorinin emek değer teorisiyle çelişmediğini açık biçimde belirtiyorsunuz. Ama şunu belki de kabul edersiniz: bu teori, sermayeler arasındaki rekabet savaşının, en hafif deyimle, arka planda kaldığı bir tekelci sermaye anlayışına dayanıyor. Özellikle dünya iktisadî bunalımının günümüzde kapitalistler arası rekabeti bir kez daha keskinleştirdiği ve daha önce oluşturulmuş olan her tür karteli ve anlaşmayı yıkıp geçtiği bir bağlamda, *Tekelci Sermaye*'nin bu yönü hakkında düşüncenizi öğrenebilir miyiz?

Tekelci kapitalizm

SWEEZY : Bu konuda söyleyeceğim ilk şey şu: *Tekelci Sermaye*'nin ne tür bir bağlamda yazılmış olduğunu hatırlamak gerekli. Kitaba 1956'da başladık, ama yayınlanması 1966'yı buldu. Yani on yıllık bir geliştirme süreci. Ne var ki, 50'li yılların ortalarındaki atmosfere, azgın bir McCarthy'cilik hakimdi. ABD üniversitelerinde marksist bir diyalogun varolması hemen hemen olanaksızdı. Baran'la birlikte, belki sola eğilimi olan, ama marksizm konusunda hiçbir oluşumu olmayan, Marx'ın yapıtlarını hiç tanımayan genç iktisatçılara hitap edebilecek bir düzeyde ve bir dille

13 lan Steedman, "Yeni-Ricardocu" okulun en önemli temsilcisidir. Ana yapıtı Türkçe'ye çevrilmiş olan *Marx After Sraffa*'dır (New Left Books, Londra, 1977).

belirli düşünceleri ortaya koymaya çalışıyorduk. Onun için de bir sürü Keynesçi, neo-klasik ve tekel teorisi kavramı kullandık: marjinal gelir eğrileri gibi, birikim sürecini tahlil etmenin bir aracı olarak Keynes'in tasarruf ve yatırım kavramları gibi, falan filan. Belki hata ettik bu konuda.

Başlangıçta kitapta yer vermeyi düşündüğümüz birkaç bölüm daha vardı; bizim kurduğumuz kavramsal çerçeve ile marksist değer tahlili arasındaki ilişkileri açıklamak bakımından daha çok işe yarayabilecek. Baran öldüğünde bu bölümler henüz çok kaba taslaklar halindeydi, ne kitapta yayınlanabilirdi, ne de başka bir biçim altında. Onun için de bunları kitaba dahil etmek olanaklı olmadı. Ayrıca, bilemiyorum gerçekten bu işe yarar mıydı bunlar, değer miydi böyle bir çaba göstermeye.

Ama mesele şuydu: bizim bakışımıza göre, tekel sorunu, artığın nasıl üretildiği, üreticilerden, işçilerden nasıl çekip alındığı sorunu değil, nasıl bölüşüldüğü sorunu. Marksist teoride ise, *Kapital*'in üçüncü cildinde, ortalama kâr oranının, piyasadaki güçleri ve kontrol olanakları açısından az çok eşit statüdeki kapitalistler arasında bir rekabetin etrafında dönen bir mekanizma vardı. Bütün bunlar, Adam Smith'in klasik geleneğinden geliyordu. Oysa biz, artığın bölüşümünün, kapitalizmin yapısal özelliklerinde 1880'li ya da 1890'lı yıllardan itibaren görülen değişikliklerden, piyasa konumlarının değişmesinden ve büyük şirketlerin hakim konuma yükselmesinden etkilendiğini ileri sürüyorduk. Bu gelişmelerin, sermayenin değer ürettiği yolunda herhangi bir sonuç doğurmayacak biçimde yeterli bir tahlille ele alınabileceğine inanıyorduk. Bütün olan, artığın farklı kurallar çerçevesinde bölüşülüyor olmasıydı. Üstelik, değişen kuralların, artığın tekelci sermaye koşullarında bölüşümünün, kapitalizmin çelişkilerini hafifletmek yerine derinleştirdiğini iddia ediyorduk. Oysa, Hilferding ve bazı sosyal demokrat iktisatçılar çelişkilerin hafiflediğini ileri sürmüş, buradan da örgütlenmiş kapitalist toplumun bunalımlara daha az eğilimli olduğu sonucuna varmışlardı. Biz ise, tersine, tekelci kapitalizmin, önceki dönemin daha rekabetçi modellerine bakarak bunalımlara ve durgunluğa daha da çok eğilimli olduğunu söylüyorduk.

Dolayısıyla, Yunanca basıma yazılmış olan o küçük girişte amacım, “artı-değer” yerine “artık” kavramından söz etmekle marksizmden hiç de ayrılmadığımızı kayıtlara geçirmektir. Daha sonra da, belirli vesilelerle, bu konuya değindim. Şu “Değer ve Fiyatlar” makalesini görmüşsünüzdür, 1982'de yayınlanmıştı. Elson'un derlediği kitap mıydı?

SAVRAN : Hayır, *The Value Controversy* kitabında...

SWEEZY : Evet evet, *The Value Controversy*'de. Bu yüzden sözkonusu eleştirinin bütün olarak çok yanlış olduğunu düşünüyorum. Meselenin esasını kavrayamamış bir eleştiri bu.

Sözünü ettiğiniz ikinci noktaya gelince: ekonominin uluslararasılaşmasının bizim *Tekelci Sermaye*'de ortaya koyduğumuz eğilimleri temelden değiştirip değiştirmedığı sorunu. Ben sanmıyorum. Çok aşırı bir biçimde ifade edeyim. Diyelim ki gerçekten tam bir uluslararasılaşma oldu, ticaretin önündeki bütün engeller tümüyle ortadan kalktı. Bu takdirde, nispeten uzun bir dönem boyunca birçok tekelci konum yıkılıp giderdi, uluslararası ölçekte tekelci nitelikte rekabete dayalı yeni bir ilişkiler örüntüsü yerleşirdi. Ama temelde, ister ulusal ölçekte işlesin, isterse bölgesel ya da uluslararası ölçekte, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin yasaları aynı

kalırdı. Bu yüzden de, yeniden bizim *Tekelci Sermaye*'de sözünü ettiğimize benzer bir yapı kurulurdu.

Keynes ve Marx

TONAK : *Tekelci Sermaye*'nin insanda bıraktığı bir izlenim de, o dönemde Keynesçi talep yönetimi tekniklerine büyük önem tanıdığınız yolunda. Yükselen artıgım, hiçbir üretkenliği olmayan devlet harcamaları yoluyla emilmesi teorisi, Keynesçi iktisat politikalarının doğasını marksist terimlere başvurarak açıklama yolunda bir çaba gibi görülebilir. Kuşkusuz, daha sonra Keynesçi politikaların zaafılarının belirtik olarak eleştirdiniz. Ancak, hakkınızda yaygın bir kanı var: sizin, Marx'ın bunalım teorisine katkısını Keynesçi tahlilin bir ön habercisi olarak gördüğünüzü düşünüyor çok insan. Keynes'le düşünsel ilişkinizi nasıl görüyorsunuz? Ya da marksist iktisatla Keynesçilik arasındaki ilişkiyi?

SWEEZY : Evet, tabii, bu çok karmaşık bir sorun. Keynes ve *Genel Teori* kitabı, benim kuşağımdaki bütün iktisatçılar gibi, beni de çok etkilemişti. *Genel Teori*'nin, çoğu Keynesçinin kavrayabildiğinden çok daha önemli bir kitap olduğu kanısındayım. Son zamanlarda baktınız mı kitaba bilmiyorum, çoğu insan bakmamıştır. İnsanlar, *Genel Teori*'yi öğrencilik günlerinde okur ve genellikle oldukça biçimsel şeyler öğrenirler o kitaptan: sermayenin marjinal etkinliği gibi, çarpan gibi, tüketim eğilimi gibi bütün o biçimsel kavramları. Aslında, *Genel Teori*'de iktisat sosyolojisi denebilecek birçok şey vardır. Son zamanlarda bir vesileyle, 16. bölümü, “Uzun Dönem Beklentileri Durumu”nu yeniden okudum. Fevkalâde bir bölüm, bir tür psikolojik-iktisadî tarih. Olağanüstü. Bu bölümü okuduktan sonra sermayenin marjinal etkinliğinin bir zevzeklik olmadığına kimse inandıramaz insanı. Bu kavramın gerçekliği yoktur, hiçbir gerçekliği yoktur. Her şey beklentilere, kamuoyunun genel atmosferine, insanların içinde yaşadıkları tarihsel bağlama nasıl tepki verdiklerine bağlıdır. Bütün bunlar girer işin içine. Oysa formel bir model haline getirdiğinizde, sanki bugün yatırılmış değişik sermaye miktarlarının belirli bir süre sonundaki getirisinin kesin bir tablosu varmış, buna uygulayabileceğiniz belirli bir faiz haddi varmış ve siz bu verilerden kesin bir sonuç alabilirmişsiniz gibidir. Ama Keynes'in düşüncelerinin bütününün daha geliştirilmiş bir çerçevesi içinde böyle bir şeye yer olamaz.

Aynı zamanda, özel girişimin ve sermayenin özel mülkiyetinden doğan bölüşümün yaşayabilir bir sistem olmadığının da farkındaydı Keynes. Kuşkusuz, sistemin reformunun kolay olacağını sanıyordu, ya da belki kolay değil de yine de olanaklı olacağını. Çünkü devlet konusunda, güç ilişkileri konusunda hiçbir teorisi yoktu. O konuda tümüyle boşluktaydı. Ama kapitalizmin sorunlarını kavrayışı, örneğin Say Yasası¹⁴, ve kâr güdüsünün kullanım değerlerine göre taşıdığı öncelik— bütün bunlar Keynes'te, hiç olmazsa örtülü biçimde, kavranmış şeylerdir. Marksistlerde beni rahatsız eden şey bütün bunları fırlatıp atmaları; Keynesçilerin rahatsız eden

¹⁴ Ondokuzuncu yüzyıl Fransız İktisatçısı Jean-Baptiste Say'ın adıyla anılan bu yasa, genellikle “her arz kendi talebini yaratır” formülüyle özetlenir. Say Yasası, kapitalist ekonominin işleyişinde dönemsiz bunalımların ortaya çıkabileceğini yadsıyan bir teorik çerçevenin temelini oluşturmuştur. Marx'ın ayrıntılı biçimde eleştirmiş olduğu bu yasayı, Keynes de reddetmiştir.

yanı ise Keynes'i basit formüllere indirgemeye çalışmaları. Kanımca, bu davranış, çok önemli bir düşünürün önemini yanlış anlamak anlamına gelir. Evet, Keynes Marx'ı hiç anlamamıştır, hiç de çekici bulmamıştır. Ama öte yandan da, herhalde biliyorsunuzdur, bir aşamada Para-Meta-Para formülü dikkatini çekmiş ve bunun, Meta-Para-Meta formülünden farklı olarak, sermayenin dünyasına bakmanın kavramsal bir yolu olduğunu derhal kavramıştır.¹⁵

TONAK : Son dönemde bu konuyu bir yazınızda ele almıştınız...

SWEETZY : Heilbroner'in kitabı için yazdığım yazının bir dipnotunda vardı. Bu da gösteriyor ki, Keynes'in kafası normal bir neo-klasik iktisatçınınkinden farklı çalışmaktaydı. Olağan bir kişi değildi; çok daha zeki, çok daha yaratıcı bir düşünürdü. Böylesinden bir şeyler öğrenmekten korkulmamalı.

Bence marksistler Keynes konusunda bir savunma ruh hali içindeler. Bir burjuva düşünürünü ciddiye almamalıyız, belki bize de bulaşır, sonra istemediğimiz halde revizyonist oluveririz türünden bir şey. Ben bu kadar büyük bir tehlike olduğu kanısında değilim, yeter ki marksizmin temel yapısını içselleştirmiş olsun insan. Bu da tabii, değer teorisinde, birikim teorisinde, artı-değer teorisinde, bütün bunlarda cisimleşiyor, özünü buluyor. Bu, hayatî önem taşıyor. Keynes'in değer taşıyan gözlemleri buna eklenebilir, hiç olmazsa ben böyle düşünüyorum. Gerçek iş dünyasının çok yakından tanınmasına dayanan bu temel gözlemlere sırt çevirmeye hiç gerek yok —tabii Marx da kendi gününün iş dünyasını yakından tanıyordu. Ama günümüzde, düşüncelerini *Kapital*'den alan marksistler bu tür bir bilgiye sahip olamazlar.

Şu kredi sorunları meselesi örneğin. Günümüzün, tarihte bir başka örneği görülmemiş kredi patlaması¹⁶, üçüncü ciltte kredi konusunda mevcut ipuçları aracılığıyla ele alınamaz. Kuşkusuz, bunlar yararsız değildir, küçümsenmeyecek değerdedir. İçine hiçbir üretim ögesinin, Para-Meta ilişkisinin girmediği bir kısaltılmış birikim formülü, yani Para-Para formülü, krediyi ele almanın çok verimli bir yoludur. Yani, araya üretim sistemi girmeden, daha büyük bir para miktarının ilk parayla ne ilişkisi olabilir sorusuna cevap verme bakımından.¹⁷ Ama günümüzde sürekli olarak olan budur. İşin bu yanını düşünmezsek, kredinin sadece metaların dolaşımının bir yönü olduğunu varsayarsak, bugün dünyada olup bitenlerin önemli bir bölümünü

15 Para-Meta-Para formülü, Marx'ın "değerin öz genişlemesi" olarak nitelediği sermayenin hareketini özetlemek için kullandığı formüldür. Burada, eşdeğerlerin mübadelesine rağmen, iki alım-satım işleminin arasında artı-değerin üretildiği üretim süreci yattığından, ikinci para miktarı ilkinden daha büyüktür; dolayısıyla sermaye süreçten genişlemiş olarak çıkar. Buna karşılık, Meta-Para-Meta formülü, işin içine sermayenin girmediği bir dolaşım sürecini, "metaların basit dolaşımı"nı ifade eder. Burada, mübadelenin amacı, bir kullanım değerinin yerine bir yenisini koymak olduğu için, sürecin sonunda değer büyüklüklerinde hiçbir değişiklik çıkmaz ortaya. Bu ikinci dolaşım türünün basit bir örneği, kendi başına çalışan bir küçük üreticinin piyasada girdiği işlemlerdir.

16 Sweetzy burada bütün kapitalist dünyada, gerçek üretimin boyut ve olanaklarını kat kat aşan bir borç ekonomisinin oluşumundan söz ediyor. Bu sorun, ünlü uluslararası borç bunalımını içeriyor ama onunla sınırlı değil: gelişmiş kapitalist ekonomiler de dahil olmak üzere her ülkede iç borçlar da dev boyutlara varmış durumda.

17 Para-Para formülü, sermayenin doğrudan doğruya ödünç verme işlemleri aracılığıyla büyümesini ifade eder. Para- Meta-Para formülünden farklı olarak burada işin içine ne ticaret, ne de üretim girer. Para-Para formülü tefeci sermayesi, banka sermayesi vb. her türlü kredi verme faaliyetini kapsar. (Krş. 15 nolu dipnot).

anlayamayız.

İtiraf etmeliyim ki, benim hissiyatım, bu alanda hiç kimsenin çok iyi bir şeyler yapmamış olduğu. Bazen, iktisadın günümüzde bir genel teoriye ihtiyacı olduğu duygusu geliyor içime. Tıpkı, fiziğin, anladığım kadarıyla, bir genel teoriye ihtiyacı olduğu gibi. Her şeyi bütünleştirebilecek genel bir alan teorisi arıyorlar. Ama böyle bir teori yok ortada henüz. İktisatta da, kredi ve üretimi, finansal karakterli bir sermaye ile üretim karakterli bir sermayenin devrelerini, geleneksel teorilerimizin yaptığından çok daha yeterli bir biçimde bütünleştirecek bir teoriye ihtiyacımız var. Şu anda bu işi yapan birini bilmiyorum. Bazıları bu ihtiyacın farkına varmaya başladılar, ama sorun çok karmaşık. Ben kendim böyle şeyleri düşünmek için çok yaşlıyım. Bir takım sezgilerim, gözlemlerim var şu ya da bu konuda, ama bunların hepsini kapsamlı bir teorik çerçeveye yerleştirebilecek durumda değilim. Sanırım soruna başka türlü yaklaşan, kafasını tümüyle Para-Meta-Para sınaî devresine takıp da kredi devrelerini hep bir yan-görüngü (epifenomen), özsel gerçekliğin parçası olmayan bir şey gibi görmeyen biri yapabilecektir bunu ancak. Bilmem, *The Faltering Economy* (Sendeleyen Ekonomi) diye bir kitap geçti mi elinize? Poster ve Szlajfer'in derlediği.

TONAK : Hayır, geçmedi.

SWEEZY : İki yıl oldu yayımlanalı. Altbaşlığı *The Problem of Accumulation Under Monopoly Capital* (Tekelci Sermaye Döneminde Birikim Sorunu). Esas olarak bir makaleler derlemesi, ama bazı özgün katkılar içeriyor. Genç bir Polonyalı iktisatçı olan Szlajfer'inkiler özellikle ilginç. *Tekelci Sermaye*'de artık ve artı-değer konularında ileri sürülmüş bazı düşüncelerden yola çıkıyor. Bazı fikirleri çok uyarıcı, ama çok açık seçik ifade ettiği söylenemez. Temelde marksist. Amerikan düşüncesine ilgi duymuş, Varşova'da çalışıyor. Bu da dikkate şayan bir durum. Orada çok fazla uyarıcı bir ortam bulamıyor. Latin Amerika'da geliştirilmiş olan azgelişmişlik teorisi konusunda da çalışmaları var. Bence önemli bir düşünür. Kitabına bir bakın.

Dünya devriminin dinamikleri

SAVRAN : Şimdi isterseniz başka bir konuya geçelim. Dünyanın 1945-sonrası dönemdeki durumu konusunda yaptığınız tahlilin ana direklerinden biri, bu dönemde devrimci mücadelelerin merkezine ilişkin değerlendirmeniz. Geçmişte, birbiriyle ilişkili iki yargınızı tekrar tekrar ileri sürmüştünüz: Birincisi, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının, deyim yerindeyse, sistemle bütünleşmiş olduğu fikri; ikincisi de, sizin terimlerinizi kullanacak olursak, baş çelişkinin emperyalizmle ulusal kurtuluş hareketleri arasında olduğu tezi. Kuşkusuz, yetmişli yılların başında Batı işçi sınıfının durgunluğunun geçici bir olgu olarak görülmesi gerektiğini vurguladınız bir yazınızda. Yine de, insan *Monthly Review*'un 60'lı yılların sonlarında ve 70'li yılların başlarındaki sayılarını karıştırınca, çarpıcı bir durumla karşılaşılıyor: Fransa ve İtalya'da 1968-69'da verilen işçi mücadelelerine, Muhafazakâr hükümeti deviren 1974 İngiliz maden işçileri grevine, 1974-75 Portekiz devrimine ve İspanyol işçilerinin Franco'cu ve Franco-sonrası devlete karşı verdiği mücadelelere çok yetersiz bir yer ayrılmış dergide. Derginin daha önceki yöneliminin bu son derecede önemli toplumsal mücadelelere yeterince eğilinmesini engellediğini kabul eder mi-

siniz? Ya şimdi dünya durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

SWEETZY : Temel olarak fikrimi değiştirmedim. Geleneksel marksist teorinin dünyaya bakışının aşırı derecede iyimser olduğu kanısındayım. Bence teori sadece işçi sınıfının sistemle bütünleşmesi olasılığını değil, aynı zamanda sınıfın parçalara bölünmesi, birbirleriyle ilişkileri marksistlerin eskiden normal olarak değerlendirmeyeceği bir nitelik kazanan bileşenlere bölünmesi olasılığını da azımsamıştır. Marksistler, kapitalist sürecin işçi sınıfının türdeşleştireceğini, işçileri bir araya getireceğini, dünyaya bakışlarında ortak bir açı, ortak bir psikoloji, ortak bir sınıf bilinci yaratacağını düşünürlerdi. Görünen o ki, bu hiç bir yerde olmuyor. Geleneksel modelin daha geçerli gibi görüldüğü Fransa ve İtalya'yı alın: orada da, aynen İngiltere ve ABD'de olduğu gibi, ortaya bir parçalanma çıkıyor, birleşik işçi sınıfı sendikalarının ve partilerinin çözülmesi süreci ilerliyor. Hiçbir yerde birleştirici eğilimler göremiyorum.

Bence, bugün dünyada, klasik marksist türde bir sermaye-emek çatışmasını doğuran tipte bir kapitalist gelişmeden bir tek yerde söz edilebilir, o da Güney Afrika. Çok özel tarihsel koşullar yüzünden. Güney Afrika'da gerçek bir proleter devrimi olasılığını görebiliyorum. Siyah işçi sınıfı ile beyaz tekelci sermayenin oluşturduğu hakim sınıf arasındaki çatışma, dünyaya bakış tarzları açısından Marx ve Engels'e çok yakın gelirdi. Buna karşılık, bugün mezarlarından kalkıp ABD'ye, İngiltere'ye veya öteki gelişmiş kapitalist ülkelere baksalardı, çok şaşırırlardı.

SAVRAN : Latin Amerika'nın görece olarak gelişkin ülkelerinin Güney Afrika'ya benzer durumda olduğu söylenebilir mi?

SWEETZY : Brezilya, örneğin. Brezilya hiç tartışmasız Latin Amerika'nın kilit ülkesi. Her bakımdan en önemlisi ve en gelişkini. Belki. Kesin bir şey söyleyemem çünkü yeterince bilmiyorum durumu.

Avrupa komünizmi

SAVRAN : Bir önceki sorudan devam edelim ve Batı Avrupa hakkında biraz daha konuşalım. 1970'li yılların ortalarında *Monthly Review*'un sayfalarındaki en ateşli tartışmalardan biri, sizin “yeni revizyonizm” adını taktığınız Avrupa komünizmi ile, özellikle de İtalyan örneğiyle ilgiliydi. Bu siyasal akım hakkındaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?

SWEETZY : Bildiğiniz gibi, henüz yeni bir hareket iken, Avrupa komünizminin önemi konusunda son derece kuşkuluyduk. Bu hareketi daha çok, o ana kadar sosyal demokrat partileri olmayan ülkelerin, Kuzey ülkelerine yetişme yönündeki bir gelişmesi olarak görüyorduk. Evet, ABD'nin de sosyal demokrat bir partisi yok, ama bir bakıma Demokrat Parti sosyal demokrasinin kötü bir yedeği gibi bir şey, bir tür refah devleti partisi.

Avrupa komünizmi, kapitalizmin marksist tahlilinin en önemli gözlemlerinin ve ilkelerinin terkedilmesi demek. İtalyan partisine gelince, bugün dökülüyor her yanıyla. Partide, kelimenin gerçek herhangi bir anlamıyla marksist denebilecek bir hizip var mıdır, onu bile bilmiyorum. Bireyler vardır, kuşkusuz. Ama öyle anlıyorum ki, bu parti, Avrupa komünizminin başlangıçtaki niyetlerinden çok daha öteye gitmiştir.

İspanya. Avrupa komünizminin başladığı İspanya’da (terim orada icat edilmişti) eski Komünist Parti’den ne kaldı geriye? Birkaç minik parti var şimdi. Fransız partisi dağılmakta: eskiden %25 oy alırken şimdi %10 alıyor. İtalyan partisi keli-menin en arı anlamıyla reformist bir parti haline gelmiş durumda. “Tarihsel uzlaşma”: İtalyanların büyük icadıydı güya. Neyle uzlaşma? Hristiyan Demokratlarla, kapitalizmle. Şimdi işi daha da ileri götürdüler, ABD’yle, emperyalizmin önderliğiyle uzlaşmak istiyorlar. İtalyan Komünist Partisi’nin son Kongresinde bir karar kabul edilmiş, anlamı Reagan’cılıkla uzlaşma. Sol kanattaki üyeler hiç olmazsa biraz daha sert olsun diye bir değişiklik önergesi vermek istemişler, ama Merkez Komitesi düzeyinde reddedilmiş bu. Dökülüyor. Avrupa komünizmi bir sol hareket olarak ciddiye alınamaz.

Gelişmiş ülkelerin işçi sınıfının birazcık toparlanıp toparlanmayacağına gelince, bilemiyorum. Henüz dikkate değer herhangi bir gelişme göremiyorum. Reaganizm ve Thatcherizm’in gücü azalıyor gibi görünüyor: kendi iç çelişkileri yüzünden, bir zamanlar kendilerine atfedilen güce oranla görece olarak geriliyorlar. Ama muhalefette ortaya bir şey çıktığı yok. *New Left Review*’un son sayısında Raphael Samuel’in İngiltere’de komünist hareket üzerine uzun bir makalesi var. Çok üzücü bir hikâye, beni çok sarsıyor. Ama hiçbir şey kalmadı artık.

SAVRAN : *New Left Review*’un son sayılarından birinde, Ralph Miliband, İngiltere’de (ve Fransa’da) marksizmden uzaklaşma yönündeki benzer bir siyasal ve düşünsel eğilimi, tam da sizin Avrupa komünizmini nitelemek için kullandığınız terimle ifade ediyor: “yeni revizyonizm” terimiyle yani. Miliband’ın o makalesini gördünüz mü? İngiltere’deki o tartışmaları izliyor musunuz?

SWEEZY : Bilmiyorum. Ben şöyle düşünüyorum: Bugün gelişmiş ülkelerde yapılabilecek en önemli şey, ABD emperyalizminin, ABD tekелci kapitalizminin, Üçüncü Dünya’da her türlü değişimi engellemek için başlattığı amansız saldırıya karşı koymaktır. Dünyadaki mücadelenin dinamiği buradadır. Nükleer savaş bu alanda filizlenmektedir. Sosyalist olmaya, hatta bilinçli olarak solda olmaya gerek olmaksızın, insanlar buna hayır diyebilirler. Ve birçok insan bunu yaparken bilinçleniyor, hiç olmazsa en asgarî düzeyde. Tabii bu devrim-sonrası toplumlar konusunda büyük bir iyimserliğim var anlamına gelmiyor. Ama şunu itiraf etmek gerekir ki, ister sosyalist adını verelim, ister vermeyelim, bu toplumların şimdiye kadar gerçekleştirebildiklerinden daha büyük bir potansiyeli var. Bence, sosyalist olarak, nitelenmeleri çok yararlı değil.

Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa, Çin

TONAK : Size şimdi soracağım soru tam da bu konuyla ilgiliydi. Avrupa’nın Batısından biraz da Doğusuna yönelelim ve sizin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa toplumlarını nasıl nitelediğinizi konuşalım biraz. Bu toplumları nasıl görüyorsunuz? Yıllar üzerinden bakıldığında tahlilinizde önemli bir değişiklik oldu mu?

SWEEZY : Kanımca bu ülkeler, elbette en başta Sovyetler Birliği, ayrıca Çin, düş kırıklığı yaratan bütün gelişmelere, rahatsız edici yanlarına rağmen, kapitalizmden, çok güvenilir ve sağlam biçimde olmasa da, görece bir bağımsızlık elde etmişlerdir. Kesinlikle tam bir bağımsızlık değildir bu. Bütün dünyayı bir kapitalist dünya

sistemi olarak sunmaya çalışan Wallerstein okulu bir ölçüde haklı gibi görünebilir, ama gerçekte yararlı değildir. Aslında gerçek eğilimleri gizlemektedir bu yaklaşım.

TONAK : Ben de aynı fikirdeyim.

SWEEZY : Sovyetler Birliği kapitalizmin yasaları altında yaşayan bir toplum *değildir*. Çin de *değildir*, aslında. Orada da, merkezî otorite günümüzde izlenen politikalara hâlâ dur diyebilir bir gün. Şimdilik bu piyasa müşevviklerini, kapitalist müşevvikleri kullanmayı yararlı görüyor olabilir, ama bu, sistemi birdenbire kapitalist bir sistem haline getirmez. Bazı aşırı Maocular, kanımca tümüyle yanlış biçimde, günümüzdeki durumdan bu tür sonuçlar çıkarmaktalar. Doğu Avrupa ülkelerinin bazıları oldukça başarılılar, örneğin Macaristan, örneğin Doğu Almanya. Doğu Almanya hakkında çok şey bilmiyorum, ama düşüncelerine değer verdiğim insanlardan duyduğum kadarıyla, ABD ve genel olarak Batı basınının bizi inandırmak istediğinden bin kat daha iyi işlemekte sistem. Çekoslovakya'yı bilmiyorum. Orada olan biten hakkında fazla bilgim yok.

Ama bunlar Üçüncü Dünya ülkeleri *değil*; kapitalizmden belirli bir görece bağımsızlıkları var. Belirli potansiyelleri var ama ABD, bütün enerjilerini askeri savunmaya harcamaları yönünde baskı yaparak bu potansiyeli bastırmak için elinden geleni yapıyor. ABD sağının akıllı unsurları, sanıyorum, Sovyet önderlerini ekonominin kaldıramayacağı kadar ağır bir yük haline gelecek bir silahlanma yarışına iterek, sonunda Sovyetler Birliği'ne boyun eğdirtebileceklerine inanıyorlar. Çılgınlık bu. Tümüyle yanlış bir anlayış.

Ama yine de çok büyük zarar verebiliyor. Nikaragua gibi bir ülke, ulusal gelirinin %60'ını savaşa ayırmak zorunda kalırsa ne yapabilir? Üstelik zaten çok yoksul bir ülke. Dışarıdan bol yardım alamazlarsa, ki alamıyorlar, kalkınmayı nasıl sağlarlar? Buna rağmen, bazı bakımlardan çok da başarısız *değiller*. Hatta çok iyi şeyler başatabilmeleri şaşırtıcı. Bir başka örnek de Küba. Olağanüstü zor koşullarda, şaşırtıcı derecede başarılı işler gerçekleştirdi.

Eğer (ama bu tabii tümüyle olanaksız bir eğer) gelişmiş kapitalist ülke hakim sınıflarının çekip gitmesini ve bu ülkeleri rahat bırakmasını sağlayabilse insan, belki o zaman bu devrim-sonrası toplumlar, çoğu insanın hayal edebildiğinden çok daha büyük bir potansiyele sahip olurlardı.

Şahsen ben, Edward Thompson tarafından ileri sürülen teoriye, örneğin soğuk savaşın, silahlanma yarışının çift-yanlı bir mesele olduğuna inanmıyorum.¹⁸ Bence bu...

TONAK : Meseleyi biraz çarpıtmak oluyor...

SWEEZY : Bence yanlış. Bence yanlış. Şimdi görülebiliyor bu. Gorbaçov ABD'yi teşhir etme becerikliliğini gösterdi. Nükleer silahların tümüyle ortadan kaldırılması, elbette bunun kabul edilmeyeceğinin farkında. Ama nükleer denemelerin fiilen durdurulması, gerçek bir tek yanlı inisiyatif almak demek, denemeleri durdurmak ve "hadi bakalım siz de durdurun denemeleri, o zaman sürekli hale gelir bu iş"

18 İngiltere'deki CND (Campaign for Nuclear Disarmament - Nükleer Silahsızlanma Kampanyası) ve Avrupa çapında örgütlenmeye çalışan END (European Nuclear Disarmament - Avrupa Nükleer Silahsızlanma Kampanyası) adlı hareketler içinde aktif bir önder olan İngiliz marksist tarihçi Edward Thompson, son dönemde "exterminism" ("imhacılık") kavramı aracılığıyla, nükleer silahlanmada her iki blokun da karşılıklı sorumlu olduğunu ileri sürmüştür.

demek! Bu gerçek bir adımdır. Bence ABD’deki barış hareketi bunun önemini kavrayamadı. Şaşıyorum. Sovyetler Birliği’nin çok güç bir duruma uygun davranış gösterme kapasitesini ortaya koyduğunu ve bunu olumsuz bir biçimde değil, şahsen beklediğimden çok daha olumlu bir biçimde yaptığını düşünüyorum.

Sovyetler Birliği hakkındaki düşüncelerim birkaç yıl önce olduğu kadar olumsuz değil. O zamanki tavrım kısmen Maoculuğun etkisi altındaydı. Bence Maoculuk “üç dünya” teorisinde baştan beri yanılığ içindeydi. Üç dünyalı bir sistemin hiç bir zaman varolmadığı kanısındayım. Bir yanda kapitalizm var, bir yanda da ondan birazcık bağımsızlaşabilmiş ülkeler var, ama iki sistem yok. Sosyalist sistem diye bir şey yok. Kendilerine sosyalist diyen ve sermayenin rejimine tâbi olmayan toplumlar var. Bu da iyi bir şey, bir takım olanaklar yaratıyor.

Ama bazılarımız tahlillerimizde çok ileri gittik. Mao’dan çok etkilenmişim çünkü bence çok büyük bir adamdı ve başkalarını etkilemeyi hak ediyordu. Ama bazen nereye kadar gitmek gerektiğini saptamak güçtür, örneğin, Kültür Devrimi etrafında doğan heyecanı düşünün. O kadar doğru bir şey gibi görünüyordu ki. Soyut bir anlamda, aklın insana söyleyebileceği her şey o yöne işaret ediyor gibiydi. Ama besbelli ki Çin halkı böyle bir şey için hazır değildi.

Maoculuk ve “üç dünya” teorisi

SAVRAN : Günümüzdeki gelişmeler, Maoist önderliğin gerçekte sağlıklı bir işçi devletinin temellerini atmamış olduğunun bir kanıtı sayılamaz mı? Aksi takdirde, Deng önderliği nasıl olur da daha önce varolan yapıları ortadan kaldırmadan ve ciddî bir muhalefetle karşılaşmadan bugün izlediği türden politikalar izleyebilirdi? Bu aslında sizin de başka bir bağlamda, Maoistlerin Sovyetler Birliği konusundaki nitelemelerini eleştirirken kullandığınız türden bir argüman.

SWEEZY : Sizinle aynı fikirdeyim, tümüyle aynı fikirdeyim. Sanıyorum muhtemelen Çin’de komünist hareketin, kitlelerde halk bilincini ve sınıf bilincini ve saire değiştirebilecek kadar kök saldığını hayal ederken hepimiz bir parça bir düş dünyasında yaşıyorduk. Bu modellerden geliyordu, gerçekliğin kendisinden değil. Mao’nun kendisi, samimi anlarında bunu kabul etmiştir — konuşmalarını bir araya getiren o son kitapta. (Sonunda yayınlandığı sırada kitaba ne başlık konulduğunu unuttum. Geçici olarak konulan başlık *Mao Unrehearsed* (Mao, Provasız Olarak) idi ve Kültür Devrimi döneminden konuşmalar ve mektuplar içeriyordu.) Bunların bazılarında, Kültür Devrimi’nin nasıl yüzeyin pek ötesine gidemediğini, kitlelere ulaşamadığını ve kitleleri değiştiremediğini kavramaya çok yaklaşmaktadır kanımca. Ama bu başarısızlığın suçu Mao’nun üzerine yıkılamaz. Başka ne yapabilirdi ki?

Küba ve Nikaragua karşısında ABD emperyalizmi

SAVRAN : Son olarak, dünyada ve ABD’de sosyalizmin geleceğinden söz edebilir miyiz? Biraz önce, Güney Afrika hakkında çok önemli bir şey söylediniz. Bir de Nikaragua olayı var. En iyisi Nikaragua’dan başlamak galiba. Siz Küba deneyimini başından beri yakından izleyen birisiniz. Bu deneyimin ışığında Nikaragua devrimini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce ABD yönetimi Nikaragua devrimini

doğrudan müdahale yoluyla ezmeye çalışacak mı?

SWEEZY : Biliyor musunuz, ben Nikaragua devriminin Küba devriminden belirgin biçimde ayırt edilmesi gerektiği kanısındayım. Küba’da ABD hazırlıksız yakalandı. Küba devrimi, Sovyetler’in de yardımıyla, ABD daha ne olduğunu anlayamadan kendini sağlamlaştırdı. Ve o andan itibaren, devrimin ortadan kaldırılabilmesi için ABD silahlı kuvvetlerinin çok büyük ölçekte bir müdahalesi gerekli hale gelmiş oluyordu. Sovyetlerin konumu ve nükleer savaş tehlikesi de öyleydi ki, ABD, bereket versin, böyle bir maceraya kalkışacak budalalığı ya da çılgılığı gösteremedi.

Nikaragua devrimine gelince, bu bir sosyalist devrim değil. Sovyetler Birliği’nin, ya da sosyalist adı verilen ülkelerin standartlarıyla bile değil. Başındaki önderlik kuşkusuz o yönde eğilimlere sahip, ama ekonominin %60’ı hâlâ özel mülkiyet altında. Yine de, ABD hakim sınıfının açısından bakıldığında büyük bir tehlike Nikaragua. Eğer varlığını sürdürebilirse, sadece Orta Amerika’da değil, Güney Amerika’da da, başka yerlerde de taklit edilecektir bu örnek. Bu anlamda, “domino teorisi” gerçekçi bir teodir.¹⁹ Bu, her birinin Sovyetler Birliği’nin kucagına sıçrayacakları anlamına gelmez, ama ABD’nin kucagından kalkıp uzaklaşacakları anlamına gelir. Ve ABD de buna tahammül edemez.

Ne var ki, kanımca, ABD doğrudan müdahale konusunda çok çok çekingendir. Ünlü “Vietnam sendromu” hâlâ sona ermiş değil. Hem sadece büyük halk kitlelerinde, özellikle de dindar insanlarda sona ermemiş değil (kilise görevlileri bugün birçok bölgede şaşırtıcı bir rol oynuyorlar); ABD ordusunda da sona ermemiş durumda. ABD ordusunun, yüksek rütbeli subayların, genelkurmayın Vietnam’da fena halde ağızları yanmıştı. Yeni bir Vietnam’a dönüşebilecek bir askerî maceraya girmeye isteksizler. Halk tarafından, bütün ülke tarafından desteklenmediği takdirde. Orta Amerika’da bir savaşa girdiğiniz an, mecburî askerlik sistemini yeniden koymak zorundasınız. Bu, orta sınıfın büyük bir bölümünü savaşın aleyhine döndürür. Başka bir deyişle, bu biraz asker gönderip Nikaragua’yı temizlemek gibi basit bir iş değil. ABD’nin şimdiki taktiği de bu işi başka yoldan yapmaya yönelik, “düşük yoğunluklu savaş” adı verilen yöntemle. Bu da uzun bir süre devam edebilecek bir şey. Sanıyorum, bu yolu izlemeyi sürdüreceklerdir. Sonuç ne olur, onu bilmiyorum. Şimdi Washington’da da bu konuda bir mücadele veriliyor. Bu da hikâyenin bir bölümü. Ama kesinlikle son bölümü olmayacak.²⁰

19 Soğuk savaş döneminde ABD emperyalizminin sözcülerince geliştirilen “domino teorisi”, bir bölgece belirli bir ülkede kapitalizmin ortadan kaldırılmasının ya da onların terimiyle ifade edildiğinde bu ülkenin “hür dünya”dan kopmasının, bölgedeki öteki ülkeler üzerinde aynı yönde zincirleme etkiler yaratacağı varsayımına dayanıyordu.

20 Sweezy burada Reagan yönetiminin Nikaragua’da Sandinistleri devirmeye çalışan *Contra*’lara 400 milyon dolar tutarında bir yardım paketi oluşturabilmek için ABD Kongresinden karar çıkartma yolunda verdiği mücadeleden söz ediyor. Görüşmenin yapıldığı 1986 Nisan’ında bu yardım henüz Kongre’den geçmemişti. O günden bu yana hem Temsilciler Meclisi’nce, hem de Senato’ca onaylanan yardım Ağustos ayı içinde yürürlüğe sokulmuştur.

Güney Afrika devrimi

Şu anda Güney Afrika’da olan, işin daha başlangıcı, sadece bir başlangıç. Oradaki, çok belirleyici bir mücadele olacak. Sanıyorum, bu yüzyılın geri kalan bölümünün, belki de gelecek yüzyılın bir bölümünün kilit mücadelesi bu olacak. Bütün dünya için önem taşıyabilir. Çin Devrimi’nin kendi döneminde olduğu gibi. Eğer Güney Afrika’da devrim başarıya ulaşırsa, dengeyi dünya devrimci mücadelesinin lehine çevirebilir. ”Başarı”nın ne demek olduğunu tam bilmiyorum, ama en azından toplumsal ilişkilerde temel bir değişim olmalı. Bu da zorunlu olarak devrim-sonrası bir siyah cumhuriyet anlamına geliyor. Sosyalist olup olmayacağını bilemem. Sosyalist adını takıp takmadıkları benim için çok önem taşıyor. Benim için önemli olan, kapitalist olmaması. Dünya önce kapitalizmden çıkmalı, sosyalizmi ondan sonra tartışabiliriz. Büyük mücadele bu konuda: devrime karşı karşı-devrim. Kanımca, Güney Afrika bu mücadelenin çok kilit bir ögesi.

TONAK : ABD’nin, kitle temeline dayanan bir işçi sınıfı siyasal hareketine sahip olmaması bakımından bütün öteki ileri kapitalist ülkelerden ayrıldığı biliniyor. Bu olgunun yanısıra, son dönemde sol için anlamlı bir gündem konusunda süregiden arayışlar göz önüne alındığında, sizce en verimli ve umut vadeden strateji ne olabilir?

SWEEZY : Şu anda tek düşünebildiğim, bütün solun savunmaya yönelik mücadeleler üzerinde yoğunlaşması gerektiği. İşçi sınıfı ve genel olarak sol güçlü bir saldırı altında. Bildiğiniz gibi, sendika hareketinde bir çözülme yaşanıyor; işçilerin yaşam standartları saldırı altında. Bir şeyler başlatabilmek için yapılması gereken ilk şey buna karşı savaşmak. Bence bu sadece sendikal alanda yapılmamalı, elbette o da önemli, ama aynı zamanda siyasal alanda da yapılmalı. Harry ile ben, uzun zamandır, esas meselenin, yeni istihdam olanakları yaratılması ve hakların en temel düzeyde korunması konularında mücadele vermek olduğunu düşünüyoruz. Hem de sadece işçilerin değil, kadınların ve azınlıkların, siyahların ve ötekilerin hakları konusunda. Gerekli olan, zamanla hücumu yönelebilecek militanca bir mücadeledir. Bir sonraki iktisadî daralma döneminde bir sürü yeni siyasal olanak doğacaktır. Kanımca bu izlenebilecek tek yoldur.

SAVRAN : Çok teşekkür ederiz.

TONAK: Teşekkürler.

Gerçek gazetesi

Gerçek gazetesi Devrimci İşçi Partisi'nin (DİP) merkezî yayın organıdır. Partinin hem kendi üyeleri ve sempatizanlarıyla hem de toplumun sömürülen ve ezilen geniş kesimleriyle bağlarını kuran, en önemli örgütlenme aracıdır.

2009 yılında, dünya kapitalizminin Üçüncü Büyük Depresyon'a sürüklenmeye başlamasının üzerinden henüz bir yıl geçmemişken yayın hayatına başlayan Gerçek, yıllar içinde Üçüncü Büyük Depresyon döneminde dünya devriminin yeni dalgası sayısız ülkeyi gezerken, devrimlerin, isyanların, halk ayaklanmalarının sesini, soluğunu bu topraklara taşıdı. Ama ayağını en çok kendi topraklarına bastı. Bu topraklarda sermayenin, emperyalizmin ve onların her renkten siyasi temsilcisinin yalanlarına karşı, işçi sınıfının ve ezilenlerinin gerçeklerini yazdı. İşçi sınıfının bağımsız sınıf siyasetinin, enternasyonalizmin ve Marksizm'in sesi oldu.

Gerçek, işçi sınıfının, emekçilerin, ezilenlerinin mücadelelerinden, direnişlerden, grevlerden, işgallerden beslendi. Gerçek'in matbaadan sonraki durağı hep işçi servisleri, grev ve direniş çadırları ile emekçi mahalleleri oldu, olmaya devam ediyor. Ve işçi sınıfı ve emekçiler, bu gazetenin sadece okuyucusu değil, aynı zamanda yazarı. Gerçek'in sayfaları, metal fabrikalarından, fabrikalardan işçilerin, çeşitli sektörlerden emekçilerin yazdığı yazılarla dolu.

Gerçek gazetesini alın, okuyun, okutun!

Gerçek'i her gün internet sitesi ve sosyal medya hesaplarından takip edin, paylaşın!

 gercekgazetesi1.net

 [gercekgazetesi](https://twitter.com/gercekgazetesi)

 [gercekgazetesi.net](https://facebook.com/gercekgazetesi.net)

 [gercekgazetesivideo](https://youtube.com/gercekgazetesivideo)

 [gercekgazetesi](https://instagram.com/gercekgazetesi)

 anchor.fm/gercek

 [gercekgazetesi](https://play.google.com/store/apps/details?id=com.gercekgazetesi)